

Cristinel Trandafir

Cristinel Trandafir

**CAPITALISM
ȘI
FILOSOFIE**

**Editura Universitaria
Craiova, 2020**

**Presa Universitară Clujeană
Cluj-Napoca, 2020**

Referenți științifici:

Prof.univ.dr. Nicu Panea

Conf.univ.dr. Gabriel Coșoveanu

Copyright © 2020 Editura Universitaria

Toate drepturile sunt rezervate Editurii Universitaria

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României**TRANDAFIR, CRISTINEL**

Capitalism și filosofie / Cristinel Trandafir. - Cluj-Napoca: Presa universitară clujeană; Craiova: Universitaria, 2020

Conține bibliografie

ISBN 978-606-37-0842-8

ISBN 978-606-14-1632-5

1

© 2020 by Editura Universitaria

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețelele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

SCURTĂ NOTĂ INTRODUCȚIVĂ. Plecând de la acordul metodologic cu tradiția de idei a Școlii Austriece de Științe Sociale și de la lectura atentă a operelor lui Carl Menger, Ludwig von Mises, F. Hayek, I. Kirzner, Rothbard, Karl Popper ori Milton Friedman, volumul *Capitalism și Filosofie* strânge laolaltă 7 articole dedicate analizării legăturii istorice și funcționale existente între capitalism, înțeles ca sistem social fondat pe principiul moral al proprietății private asupra mijloacelor de producție, și școlile umaniste, în particular cele de filosofie, școli care prin natura lor au fost și sunt destinate a provoca și întreține spiritul civic și antreprenorial în cadrul unei societăți deschise. Cele 7 articole ale acestui volum au fost publicate în majoritatea lor între anii 2016-2018 în Revista Ramuri, revistă editată de Uniunea Scriitorilor din România și reprezintă o încercare a autorului de a aplica principiile praxiologice și economice ale individualismului metodologic la studierea sistematică a instituțiilor și fenomenelor culturale.

"Deși oamenii se conduc în bună parte după interes, totuși, acest interes și toate celelalte lucruri omenești sunt guvernate în întregime de către opinie."

David Hume

"Orice s-ar spune, lumea este pusă în mișcare de idei, nu de nevoile oarbe."

Alexis de Tocqueville

DEMITIZAREA FILOSOFIEI. CE ESTE, DE FAPT, FILOSOFIA?

Philosophia academica, ancilla historiae et philologiae. Începând cu secolul al XIX-lea, ca urmare a răspândirii și impunerii paradigmei romantismului la nivelul mentalității intelectualilor occidentali – cultura europeană intra într-o lungă și adâncă perioadă de criză, criză însoțită de fenomenul „uitării” caracterului specific al filosofiei, activitate de cunoaștere, transformată, începând de acum, într-o anexă a științelor, cu deosebire o anexă a istoriei și a filologiei. În această nouă calitate a sa, filosofia devenea o disciplină istorică și filologică, dezvoltându-se atât ca istorie a filosofiei, cât și ca filologie a filosofiei. Transformată într-un domeniu academic de specialitate, filosofia încăpea pe mâinile unor „profesioniști” salarizați, obligați a se ocupa cu demersul istoric al analizei ideilor și reconstituirii filologice a operelor „marilor” filosofi ai trecutului. Așa ajungea filosofia să fie predată în universitățile europene de stat sub forma unor savante cursuri și discipline universitare, cu care, de altfel, în scurtă vreme, ea sfârșea prin a fi confundată.

Vorbim de niște vremuri tulburi, prelungite, de altfel, până astăzi, în care nimeni nu putea fi catalogat filosof, fără ca el să nu fi demonstrat public că este în egală măsură un erudit istoric și un acribic filolog. Este vorba de o epocă în care omul dedicat filosofiei, fără a avea vreo înțelegere a adevăratei sale meniri, s-a supus unei istovitoare, complexate și ineficiente munci istorice și filologice. Ne referim aici la o muncă prin care acesta, confundând filosofia – ca activitate personală de cunoaștere – cu operele metafizice și elaboratele doctrinare/ ideologice, ce au fost create de-a lungul timpului pe baza ei, s-a mulțumit, în absența oricărei preocupări față de sine, cu studiul „obiectiv” al acestor produse istorice, studiu pe care mai apoi s-a crezut îndreptățit să-l numească filosofie. Aceste studii sunt astăzi larg răspândite și des folosite în facultățile de filosofie, deprinderea cu ele fiind considerată un instrument de bază al formării studenților acestora. În realitate, aceste studii monografice și discipline istorico-filologice prezintă numeroase neajunsuri, ele fiind responsabile de blocajul, întârzierea ori ieșirea neofiților din procesul de inițiere filosofică. Departate de a avea virtuți propedeutice, monografiile istorico-filologice întăresc studentului iluzia identității dintre filosofie, ca activitate de cunoaștere, și operele istorice create pe fondul acesteia, silindu-l astfel să-și reprezinte filosofia ca pe un greoi, dificil, arbitrar, depășit și, în cele din urmă, un inutil produs istoric. Nu sunt deloc puțini studenții în filosofie, care, pornind de la recunoașterea identității dintre filosofie, ca

activitate de cunoaștere și operele născute în urma acesteia, sfârșesc prin a constata și acuza pe nedrept lipsa ei de utilitate. Ce utilitate mai poate avea pentru aceștia filosofia, dacă ei o confundă cu naivele teorii cosmologice ale antichității, cu summele metafizice ale Evului Mediu, cu lucrările lui Descartes, Spinoza ori Leibniz, cu operele lui Kant, Hegel ori Schopenhauer, cu scrierile lui Nietzsche, Husserl ori Heidegger?

Confuzia dintre filosofie și operele artistice, teoretice ori morale apărute pe fondul filosofiei este dublată, în plus, de confuzia făcută între aceste opere și personalitatea autorilor lor. Produs al mentalității romantice, studiile istorico-filologice sunt, vrând-nevrând, intim pătrunse, afectate și legate de resorturile mitologice ale mentalității Sturm und Drang-ului, resorturi reprezentate în primul rând de cultul față de marea personalitate umană, față de puterea și faptele irepetabile ale acesteia, în sfârșit, față de originile, genialitatea și destinul său providențial. Ca urmare a acestui cult, aceste studii istorico-filologice conduc la substanțializarea și fetișizarea operelor cărora se dedică, împrumutându-le acestora prin procedeu antropomorfizării, trăsături autonome de caracter și personalitate. Este vorba de un procedeu prin care operele trecutului, fiind dislocate din legăturile lor structurale și funcționale cu activitățile de cunoaștere și de creație din care au provenit, capătă o valoare în sine și își pierd în cele din urmă sensul. Iată de ce aceste studii vor provoca în mod natural în sufletul neofitului impresia unei diferențieri ontologice iremediabile față de autorul monografiat, senzația frustrantă a unei fatale dificultăți comprehensive față de el, o proastă poziționare față de acesta, una însoțită de profundul afect al inferiorității care generează în sufletul celui neinițiat fie voința resentimentară de a-l depăși, fie tendința infantilă de a-l imita și de a-l reproduce. Se înțelege, așadar, că lipsit de acel necesar al conștiinței de sine, necesar ce lipsește majorității celor tineri, neofitul va fi privat de posibilitatea unei relații personale cu „eroul” monografiat, atenția acestuia fiind ocupată în întregime cu personalitatea și cu faptele mitologizate ale acestuia din urmă. Având neajunsul de a-l pune și a-l ține permanent în umbră pe cititor, studiul monografic se face răspunzător de trezirea, răspândirea și intensificarea unei veritabile psihoze egotiste în rândul neofiților și, totodată, de inhibarea și blocarea dispoziției acestora pentru filosofie, pentru cunoașterea de sine.

„Feudalizarea” filosofiei. Romanticismul nu este responsabil doar de transformarea filosofiei într-o ancilla historie et philologiae. Cu mult mai mult, el este responsabil de tentativa, în bună parte reușită, de măsluire ideologică a sensului și semnificației originare ale filosofiei. Este vorba de o falsificare a fizionomiei autentice a filosofiei – fizionomie configurată încă din epoca antică a democrației ateniene și cultivată, începând de atunci, doar

în perioadele de declin ale autoritarismului public și ale represiunii socio-culturale – falsificare menită să slujească interesele social-politice și parvenirile statutare ale intelectualității burgheze europene a secolului al XIX-lea. În urma acestei falsificări ideologice, filosofia a fost concepută ca un domeniu exclusivist, accesibil unui grup de intelectuali de elită, unul în care nu puteau intra decât profesioniști calificați și persoane supradotate. Prin această falsificare se trecea în umbră faptul că filosofia a funcționat, încă de la origini, ca o activitate deschisă tuturor, anume ca o activitate paideutică, practicabilă la nivel de masă. Ce scop avea însă această măsluire conceptuală? Unul singur, și anume „feudalizarea” filosofiei: transformarea acestei activități dintr-o îndeletnicire pragmatică, accesibilă în principiu tuturor, într-un domeniu intelectual, particular, închis și izolat, capabil să asigure intelectualilor burghezi dornici să-l ia în stăpânire recunoașterea și pătrunderea rapidă în sânul mult râvnitelor societăți de curte ale vremii.

Totuși, astăzi, cei ce reușesc să deosebească între filosofie ca activitate de cunoaștere, pe de o parte, și reflecțiile, analizele și studiile istorice ori filologice despre aceasta, pe de altă parte, devin capabili să descopere și să combată această falsificare istorică. Recunoscând deosebirea dintre filosofie și monografiile istorico-filologice dedicate operelor ei, pentru aceștia devine clar, că dacă studiul științific asupra filosofiei este și trebuie întreprins de o breaslă de specialiști calificați, practicarea acesteia nu depinde nicidecum de apartenența la această clasă profesionalizată. De altfel, această situație în care se află filosofia, departe de a fi una specifică ei, poate fi întâlnită în cazul tuturor științelor. Astfel, spre exemplu, dacă studiul medicinei reprezintă, fără îndoială, un privilegiu al specialiștilor, educația sanitară se adresează întregii societăți, tot așa cum, dacă studiul matematicii constituie un apanaj al matematicienilor, folosirea acesteia privește întreaga populație. Această folosire la nivel de masă a filosofiei este favorizată, de altfel – așa cum aflăm din epocile democratice –, de faptul că ea nu reclamă celor ce o practică o supradotare intelectuală a agenților ei, ci o sumă de înzestrări absolut comune acestora. Astfel, pentru a face filosofie, practicantul nu are nevoie decât de conștiință, de comunitate și de acțiune, trei proprietăți uzuale, aflate, de fapt, la îndemâna oricui. De conștiință, în măsura în care orice filosofie depinde funcțional de ea, de comunitate și de acțiune, în măsura în care această conștiință suferă și se dezintegrează odată cu izolarea socială, respectiv cu pasivitatea și resemnarea practică a deținătorului acesteia.

Faptul că studiul filosofiei se adresează profesioniștilor, iar filosofia propriu-zisă marelui public, nu trebuie, acum, să ne facă să ne închipuim că succesul și eficiența practicării filosofiei stau, de fapt, la îndemâna oricui. Nicidecum. Ne împiedică să afirmăm acest lucru, în primul rând, constatarea, de bun simț, potrivit căreia practicarea filosofiei, asemeni oricărei alte

activității cu scop, depinde fundamental de utilizarea unor metode, a unor tehnici și procedee specifice de lucru, în fond a unui instrumentar tehnic, destinat a ușura munca celor ce o întreprind. Este neîndoielnic că practicarea eficientă a filosofiei necesită și rămâne tributară recunoașterii prealabile a unei metodologii de lucru. Totuși, dacă filosofia, în rând cu celelalte activități umane, face în prealabil recurs la metodologie, asta nu implică faptul că luarea în stăpânire a unei astfel de metodologii de către un practicant ar trebui să facă cumva din acesta musai un filosof. Motivul este simplu: mânuirea de către acest agent a metodelor, tehnicilor și procedeelelor proprii filosofiei – în absența deschiderii, curiozității și simpatiei lui față de viața oamenilor, a trezirii dorinței sale de a le fi de folos, a folosirii capacității personale de a gândi pe cont propriu și de a converti, astfel, prin înțelegere, reprezentarea lumii exterioare și sensibile într-o lume lăuntrică și inteligibilă – conduce la transformarea lui nu într-un filosof propriu-zis, ci, parafrazându-l pe Descartes, într-un simplu meșteșugar al filosofiei.

Ce este, de fapt, filosofia? În profund răspăr cu directivele ideologice ale romantismului, filosofia este activitatea de cunoaștere efectuată prin intermediul facultății conștiinței, activitate ce are ca obiect manifestările specifice ale sinelui și ca scop rezolvarea problemelor ce afectează buna desfășurare a acestora. Ea este, pe scurt, așa cum aflăm din timpurile străvechi, activitatea cunoașterii de sine. Din această definiție ar trebui să înțelegem că: 1) filosofia este o activitate și, doar din această postură naturală a sa, ea poate face obiectul disciplinelor teoretice ce o analizează. 2) dacă vorbim despre filosofie ca despre o activitate de cunoaștere, vorbim numai în măsura în care ne referim la acea întreprindere prin care un agent, folosindu-se de propria conștiință, ajunge în situația de a observa și a înțelege de fapt tot ceea ce pătrunde sau apare în sfera de cuprindere și de acoperire a acestei facultăți contemplative. 3) când ne referim la sine ca la obiectul filosofiei, ne referim la totalitatea realităților ce intră în sfera obiectuală a acestei conștiințe. Acest sine, deși face obiectul conștiinței și al filosofiei (orice conștiință – ne spun timpurile străvechi – este conștiință de sine), nu este și nu poate constitui niciodată un produs al acestora. Îl împiedică aici caracterul pur constatativ și comprehensiv al conștiinței, facultate care, incapabilă să-și construiască obiectul, funcționează doar prin a-l recunoaște și a-l înțelege. Recuperând și valorificând tradiția europeană sever falsificată de programul ideologic al romantismului, aflăm, așadar, că filosofia este o activitate de cunoaștere, care, incapabilă să producă vreodată ceva, se mulțumește întotdeauna să constate și să înțeleagă în și prin conștiință tot ceea ce este.

Acest caracter constatativ și comprehensiv al conștiinței nu face din filosofie, așa cum ne informează ideologii romantici, un demers imediat și

manifest. Tradiția epocilor democratice ale culturii europene ne avertizează că între conștiință și realitate este cu neputință un contact pur. Dacă între cele două există o corespondență, aceasta este mediată și marcată de intervenția a trei facultăți psihice, care prin caracterul lor productiv își pun de fiecare dată amprenta, în mod activ, pe conținuturile de cunoaștere accesibile conștiinței.

Aceste facultăți sunt, pe rând, imaginația, intelectul și rațiunea, facultăți ce servesc, ne spune aceeași tradiție democratică, unor trei dispoziții naturale, active și dinamice, caracteristice, în fond, tuturor formelor de viață: dispoziția spre agreabil, dispoziția spre cert, dispoziția spre plăcut. În absența acestor dispoziții active ce stau la baza acțiunilor noastre primare, contactul conștiinței personale cu realitatea devine de neconceput. De neconceput nu doar pentru că aceste dispoziții naturale constrâng și afectează procesele de cunoaștere, ci și pentru că ele au rolul de a le provoca. Totuși, așa cum insistă aceeași tradiție progresistă, deși aceste dispoziții joacă rolul de surse primare ale acțiunilor noastre cotidiene, ocazionând astfel facultății conștiinței acces la conținuturile cu care ea operează în procesele sale de cunoaștere, ele nu se arată deloc indiferente activității acesteia. Astfel, în măsura în care fac obiectul conștiinței și cunoașterii de sine, aceste dispoziții naturale se convertesc treptat în trei dispoziții specific culturale: 1) dispoziția spre frumos care provoacă, alimentează și motivează actele și activitatea noastră artistică, o dispoziție servită de facultatea imaginației, facultate care produce pe baza sensibilității o sumă de intuiții și imagini ce mijlocesc contactele noastre conștiente cu lucrurile și fenomenele individuale; 2) dispoziția spre adevăr care provoacă, alimentează și motivează actele și activitatea noastră teoretică, o dispoziție orchestrată de facultatea intelectului, facultate care produce o sumă de forme logice (noțiuni, propoziții, raționamente) având atât rolul de a ordona și organiza materialele intuitive oferite de imaginație, cât și pe acela de a mijloci contactul nostru conștient cu entitățile conceptuale și teoretice. 3) dispoziția spre bine care provoacă, alimentează și motivează activitatea noastră practică, o dispoziție intermediată de facultatea rațiunii, facultate care utilizând materialul intuitiv și teoretic primit de la imaginație, respectiv de la intelect, oferă omului capacitatea proprie de a-și institui scopuri și mijloace în vederea orientării libere a acțiunilor sale. Aceste dispoziții culturale, spre deosebire de dispozițiile naturale din care provin, sunt resimțite cu deosebire de ființele dotate cu conștiință, fapt care ne silește să admitem că ele se manifestă întotdeauna în cadrul conștiinței și cunoașterii de sine și niciodată în afara lor. Activitatea aceasta de cunoaștere (care prin intermediul conștiinței face din dispozițiile naturale și culturale ale sinelui, din facultățile ce răspund nevoilor lor, precum și din produsele acestora, obiectul său specific de cercetare) poartă, cum spuneam, numele de filosofie. Axându-se pe studiul acestor trei

dispoziții culturale ale omului, filosofia a fondat astfel cele trei mari domenii ale cunoașterii: 1) cunoașterea dispoziției spre frumos, aflată la originile artei, a permis fondarea domeniului esteticii; 2) cunoașterea dispoziției spre adevăr, aflată la originea științei, a condus la fondarea domeniilor logicii și gnoseologiei; 3) cunoașterea dispoziției spre bine, aflată la originea moralei, a condus la fondarea domeniului eticii.

Din cele expuse ar trebui să înțelegem că nu există decât o singură activitate de cunoaștere, și anume filosofia, activitate care face din seria dispozițiilor și manifestărilor artistice, teoretice și practice ale sinelui propriul său obiect. Aceste dispoziții și manifestări nu sunt posibile decât în sfera filosofiei și nu pot evolua decât prin intermediul ei: nu există artă, știință și morală în afara cunoașterii de sine a omului. Într-adevăr, în calitatea sa de cunoaștere de sine, filosofia nu este nici o activitate artistică prin care cu ajutorul imaginației am crea imagini intuitive despre lume, nici o activitate teoretică prin care cu ajutorul intelectului am alcătui noțiuni, teorii ori sisteme pe baza acestora, tot așa cum nu este nici o activitate practică de planificare, urmărire și realizare prin rațiune a unor planuri sau proiecte de acțiune. Făcând însă din toate acestea propriul său obiect de studiu, filosofia reprezintă pur și simplu activitatea de observare, descriere, înțelegere a tuturor acestora.

Finalitatea filosofiei. Fiind în general o activitate și în particular o activitate de cunoaștere, filosofia are nevoie în mod natural nu doar de un obiect al său, ori o zestre de metode, tehnici și procedee de lucru, ci în egală măsură și de un scop propriu. Ce finalitate poate avea însă o activitate cu caracter contemplativ? Deși în tradiția metafizică occidentală a circulat multă vreme prejudecata că actul contemplativ (contemplatio) este de la natură străin oricărei finalități, în tradiția filosofică europeană aflăm contrariul, și anume că actele contemplative au nu doar un caracter intențional, ci, în egală măsură, și unul teleologic. Potrivit acestei tradiții, orice act răspunde unei finalități, iar actul contemplativ al conștiinței nu face excepție. Astfel, actul de conștiință este generat și legat întotdeauna de prezența constrângătoare a unor probleme, în absența cărora el își pierde sensul. În calitatea sa de act fondator al vieții noastre culturale, el condiționează și marchează mai mult sau mai puțin toate celelalte manifestări ale vieții pe care, de altfel, le secundează. Din această pricină, despre el vorbim ca despre un act fondator al vieții omenești, tot așa cum, despre activitatea pe care el o înlesnește, filosofia, vorbim ca despre o activitate de bază a acesteia.

Împins spre acțiune de către seria dispozițiilor sale vitale, omul este silit să ia contact cu mediul său de viață. Acest contact îl petrece apelând la cele trei facultăți psihice active cu care este înzestrat de la natură, precum și la produsele pe care și le făurește cu ajutorul lor. Astfel, prin creațiile sale

artistice, științifice și morale, omul răspunde exigențelor mediului său de trai. Totuși, comportamentul lui față de acest mediu este determinat nu atât de capacitățile tehnice de care dispune în fața lui, cât mai ales de gradul de cunoaștere al cerințelor acestuia. Este vorba aici de asigurarea prin conștiință a acelui grad satisfăcător de adecvare a acestor creații la realitățile mediului înconjurător, grad de adecvare care, dacă este insuficient, așază omul în contradicție cu acest mediu, angajându-l într-un conflict față de el. Ne referim la o situație în care omul, supus unor cerințe de mediu rămase necunoscute, se tensionează, se pasionează, se blochează și, devenind incapabil să-și mai urmărească scopurile, intră în criză. Astfel, despre el vom spune că se confruntă cu o problemă. Acesta este un moment hotărâtor pentru filosofie. Abia cu începere de la recunoașterea acestei probleme, omul nostru va fi în măsură să înțeleagă rostul și finalitatea acesteia. Într-adevăr, filosofia ca activitate a cunoașterii de sine începe întotdeauna de la recunoașterea unei probleme și are mereu ca scop rezolvarea ei. Este vorba de un scop ce presupune detensionarea, deblocarea și ușurarea vieții umane prin scoaterea acesteia din contradicție cu mediul și prin redobândirea identității sale cu el.

BIBLIOGRAFIE:

Platon, *Opere*, vol I, Editura Științifică, București, 1974;
Rene Descartes, *Meditații despre filosofia primă*, Editura Humanitas, București, 1994;
Immanuel Kant, *Critica rațiunii practice*, Editura Științifică, București, 1972;

DESPRE UTILITATEA MARGINALĂ A FACULTĂȚILOR DE FILOSOFIE

Rolul social-politic al „școlilor filosofice” marxist-leniniste. Mentalitatea socialistă a intelectualilor anticomuniști

La mijlocul anilor '40, odată cu instalarea comuniștilor la putere, marxism-leninismul devenea „filosofia” oficială a statului român. Intuind puterea și influența studiilor filosofice asupra dezvoltării societății, apparatchiki comuniști le-au supus și asimilat marxismului, epurând și restructurând instituțiile de învățământ, cu deosebire universitățile românești, în numele dogmaticii materialismului dialectic. Rând pe rând, catedrele de științe ale naturii, cele sociale și umaniste ce funcționau în acestea, dacă nu erau desființate, erau chemate să se subordoneze imperativelor acestei doctrine metafizice istoriciste cu care filosofia trebuia, începând de acum, să se confunde. Odată cu aceste schimbări, începea lungul și durerosul proces al „revoluției culturale” de factură totalitarista prin care societatea românească a trecut timp de aproape cinzeci de ani.

Astăzi, nu ar mai trebui să fie o noutate pentru nimeni că regimurile comuniste au fost construite începând cu misiunea și activitatea programatică social-politică a „școlilor filosofice” marxist-leniniste. Totuși, în ciuda istoriei recente a totalitarismului comunist, puțini români sunt conștienți de rolul major al școlilor de filosofie în evoluția unei societăți. Semnificativ este că printre aceștia numărăm, deloc întâmplător, astăzi, prea puțini profesori de filosofie.

După cum știm, ideea misiunii sociale a școlilor filosofice nu este nicidecum o idee recentă, vechimea acesteia fiind de-o seamă cu filosofia însăși. Cum se face, așadar, că această idee străveche a rolului social al filosofiei, idee reflectată concret nu de mult, inclusiv în activismul programatic și practicile sociale funeste ale școlilor „filosofice” marxist-leniniste, trece astăzi neobservată în rândul responsabililor școlilor actuale românești de filosofie? Cum explicăm faptul că pentru aceștia din urmă, filosofia a devenit, între timp, dintr-o activitate socială fundamentală, o pretențioasă cale de evadare personală din cotidian ori un mijloc de rezistență la acesta? Cum să înțelegem, în sfârșit, faptul că majoritatea profesorilor români de filosofie, descendenți direcți sau indirecti ai clasei activiștilor marxiști de partid, clasă atât de implicată în ingineria social-politică a „făuririi” societății comuniste, nu reușesc în zilele noastre să înțeleagă, ceea ce pentru apparatchiki comuniști apărea, nu de mult, o cruntă banalitate: școlile de filosofie, prin natura activității lor, sunt în mod necesar angrenate

și implicate în viața societății, ele având atât funcția de a orienta activitățile spirituale, economice, moral-juridice și politic-administrative ale acesteia, cât și rolul de a contribui la eficiența lor. Să fie vorba aici de o ignoranță involuntară a profesorului de filosofie slab calificat sau de o amnezie post-traumatică a profesionistului care caută, indiferent de preț, să rupă cu un trecut indezirabil? Într-adevăr, supuși, fără voia lor, tiparelor și reflexelor intelectuale ale materialismului istoric care îi împiedicau să deosebească între filosofie, ca activitate de cunoaștere, și diversele doctrine metafizice autoritare elaborate de-a lungul vremii pe baza acesteia, dar evitând, pe bună dreptate, din teama firească de a nu fi catalogați ca înguști, fervenți sau blamabili ideologi de ocazie, să se dedice punerii în practică a acestora din urmă, profesorii români post-decembriști de filosofie au sfârșit, din dorința de a rupe cu trecutul devenit indezirabil, prin a cădea compensatoriu în patima egotică a idealismului romantic și a diferitelor forme ale acestuia: nihilismul speculativ, historicismul genealoid, gândirismul irațional și emfatic, în fine, carierismul academic. Datori a rupe peste noapte cu dictatura comunistă, acești profesori ajungeau, uneori fără habar și fără de voie, susținătorii idealurilor romantice ale socialismului de dreapta (național-socialist) ori ale aceluia de stânga (internațional-socialist). Pentru a-l parafraza pe Dimitrie Gusti (Cunoaștere și Acțiune în serviciul națiunii, volumul I, 1940, p. 121), unul dintre iluștrii predecesori ai profesorimii române socio-umaniste, identitatea post-decembristă a profesorilor români de filosofie s-a realizat prin recursul – cel mai adesea intim, involuntar și nemărturisit – la patru tipuri de poziții intelectuale de factură socialistă: cel al profetului (profesorul de utopie, care, nemulțumit de nedreptățile și mizeria morală a prezentului, imaginează în mintea sa o lume mai bună, ordonată, sigură, fără defecte, una în care el caută să se refugieze), cel al resemnatului (profesorul de fatalism și resemnare pentru care societatea de azi, ca și aceea de mâine nu poate fi produsul planurilor și al activităților umane voluntare, ci numai efectul istoricist și impersonal al unor legi implacabile ale evoluției socio-culturale), cel al eroului (profesorul de mistică pentru care societatea viitoare nu se realizează în planul acțiunii raționale, ci în acela al unei sfinte lupte, împinsă până la fanatism în vederea triumfului unui mit, al unei credințe ori al unei idei), în sfârșit, cel al înțeleptului (profesorul birocrat și planificator pentru care societatea trebuie cunoscută și modelată spre bunăstare prin intermediul proiectelor și intervențiilor statului).

Ideologia și contagiunea ideologică. Socialiștii de stânga și socialiștii de dreapta. Separația și ruptura dintre învățământul umanist și procesele de economie și de producție. Idealismul socialist și discreditarea sferei economice capitaliste

Marxismul, asemeni oricărei alte ideologii, funcționează arareori în mintea oamenilor deplin și într-o stare pură. Dincolo de mitologia subiacentă cu care orice ideologie este înzestrată la bază, puțini sunt oamenii dispuși să asimileze și să practice în mod integral și coerent ansamblul structurat al tezelor pe care aceasta le conține. Explicațiile acestui fenomen al aderenței parțiale a omului la un construct ideologic sunt numeroase și ele țin fie de insuficiența cunoaștere de către acesta a conținuturilor ideologice, de caracterul intern contradictoriu al lor (unele din premisele ideologice fie sunt false, fie sunt epistemic eterogene unele cu celelalte), de inadecvarea practică a acestora (com-posibilitățile lor conduc în practică la consecințe false, aflate în dezacord cu realitatea) etc. Așa se face că cei mai mulți oameni ajung să facă recurs ocazional la o ideologie și doar în măsura în care aceasta le servește drept sursă de inspirație argumentativă pentru ascunderea ori pentru justificarea voluntară și ad-hoc a motivelor reale ce stau la baza acțiunilor lor personale.

Atașamentul ideologic este, într-adevăr, de cele mai multe ori tributar acestei valorificări parțiale a ideologiei, și anume doar a acelor teze ale ei care vin în întâmpinarea facilă și imediată a motivelor și intereselor reale ale celor ce acționează. Totuși, această asimilare ocazională face loc pe viitor – dacă ideologia are un nucleu bine încheiat – unei contaminări ideologice involuntare extinse: odată asimilată și intrată în subconștientul agentului, o teză ideologică atrage, în funcție de „sensul” situației practice, o actualizare și o „anamneză” a celorlalte propoziții ale ansamblului ideologic cu care ea se află în coeziune și în relații de cauzalitate suficientă. Date fiind aceste condiții, ideologiile au o mare putere de contagiune, răspândirea lor la nivel de masă operând, așadar, nu prin asimilarea întregului ansamblu ideologic, ci doar a unora dintre tezele acestuia. Este vorba de o putere de contagiune atât de adâncă încât ea scapă – de cele mai multe ori – celor pe care ea îi afectează. Această contagiune este cel mai ușor de observat în cazul unui mare număr de intelectuali români care, deși se declară aparținători unei gândirii de dreapta ori campioni ai liberalismului, se dovedesc profund contaminați involuntar de marxism ori de valorile socialiste. Cum lucrează ideologia marxistă în subconștientul acestor promotori și apărători universitari ai valorilor liberalismului și democrației?

Să urmărim, de exemplu, modul în care teza marxistă a caracterului epifenomenal al științelor și al filosofiei față cu procesele economice infrastructurale de producție s-a infiltrat, a pătruns și lucrează astăzi în mentalul colectiv al celor mai mulți dintre universitarii umaniști români. Angajați în majoritate ai școlilor de stat, școli finanțate exclusiv de la bugetul public și reglementate încă de la fondarea lor prin legislații protecționiste, profesorii români de umaniste, în particular profesorii de filosofie, s-au